

CIRCUS IN VLAANDEREN

Circusdecreet in cijfers

Toelichting infografiek Circus in Vlaanderen

Inleiding

Vóór 2009 kende circus in Vlaanderen een beperkte ondersteuning van een zevental nomadische circussen. Met het Circusdecreet kwam er een steviger wettelijk kader en breidde het circus uit naar nieuwere circusvormen. Met een nulmeting vanaf 2009 willen we dan ook het resultaat van negen jaar Circusdecreet in kaart brengen. Het decreet dateert van november 2008, maar het nog lopende tiende jaar van uitvoering kunnen we nog niet meenemen in de meting. Toch vinden we het nu een gepast moment om met gegevens naar buiten komen.

De infografiek is niet bedoeld als een werk met wetenschappelijke waarde, maar wil een eenvoudige terugblik bieden.

Vlaams minister van Cultuur Sven Gatz koos ervoor om het Circusdecreet minstens nog enkele jaren te behouden als aparte subsidielijn en wil het aanpassen aan de huidige context waarin het Vlaamse circus zich vandaag beweegt. Hij toont hiermee aan dat hij deze kunst- en cultuurvorm als een artistiek product beschouwt, maar evenzeer als waardevol (levend) erfgoed en als middel tot sociale ontwikkeling en empowerment in onze zeer diverse samenleving.

Zijn keuze om het Circusdecreet voorlopig nog niet onder te brengen in bijvoorbeeld het Kunstendecreet berust op zijn overtuiging dat een prille, sterk groeiende sector tegelijk ook kwetsbaar is. Een eigen decreet kan de nodige beschermende omgeving bieden.

Interpretatie van de cijfers

Algemeen

De vertrekbasis voor de infografiek is het Circusdecreet. Alleen de middelen die voor deze subsidielijn voorzien zijn, werden in de infografiek verwerkt. Alle cijfers zijn gemiddelden van de jaartotalen in de periode 2009-2017. Andere subsidiekanalen die ondersteuning boden aan circus, zoals het Decreet Vlaams Jeugd- en Kinderrechtenbeleid, het Participatiedecreet, het Kunstendecreet, provinciale en gemeentelijke ondersteuning, werden niet meegenomen. We willen namelijk een beeld schetsen van het Circusdecreet an sich, nu we naar de tiende verjaardag evolueren en er een wijziging van het decreet op de agenda staat. Circus geraakt stilaan uit de vergeethoek en dat is zeker te danken aan een circusbeleid dat sinds 2009 een wetgevend kader kreeg. Tussen 2009 en 2018 werden kansen geboden en gegrepen met een uitmuntend resultaat: het Vlaamse circus gaat vandaag over de tongen

tot ver buiten de eigen geografische grenzen. De hele circussector zelf, en niet alleen de gesubsidieerde, verdient een dikke pluim: dankzij hun bloed, zweet en tranen kende het Vlaamse circus een heropleving en bruist het vandaag van energie.

Elk jaar werd het circusbudget volledig toegekend. De mediaan, het jaar 2013, kende een budget van 2.279.000 euro. In 2017 bedroeg het beschikbare budget 1.640.000 euro voor projectmatige ondersteuning en 697.000 euro voor het Circuscentrum.

Circusateliers

Ongeveer 10% van de jaarlijkse werkingssubsidie van het Circuscentrum gaat rechtstreeks naar de circusateliers. Het gaat hier om de basisondersteuning voor aangesloten circusateliers met een vaste jaarwerking die zich engageren in het ateliernetwerk van het Circuscentrum. Het budget wordt verdeeld op basis van het aantal vormingsuren dat de ateliers per week aanbieden.

Naast deze 10% aan basisondersteuning voor een pedagogische werking zet het Circuscentrum uiteraard nog veel meer middelen in die de circusateliers ten goede komen, zoals een vormingsaanbod voor docenten, ondersteuning van productiegroepen die binnen de ateliers ontstaan, ter beschikking stellen van materiaal, netwerking op nationaal en internationaal niveau, overlegmomenten of contacten uitbouwen met hogescholen. De inzet van middelen en mensen hiervoor is niet opgenomen in de genoemde 10%.

Circusateliers zijn niet opgenomen in het huidige Circusdecreet, maar toch is hun kwalitatieve en kwantitatieve groei heel opvallend. Die groei is in de eerste plaats hun eigen verdienste en hoewel ze vanuit het Circusdecreet niet konden rekenen op rechtstreekse financiële steun, konden ze wel mee profiteren van de aandacht en promotie die naar circus gaat sinds het bestaan van het Circusdecreet. Het is opvallend hoe circusateliers zich wisten recht te houden met beperkte financiële middelen. Jammer genoeg zijn zij soms verplicht wachtlijsten in te voeren, waardoor sommige jongeren niet ingeschreven kunnen worden. Een prijzenbeleid dat zich richt op 'circus voor iedereen', de aandacht voor sociaal circus én artistieke kwaliteit, de professionalisering enzovoort, zetten de ateliers onder druk. De minister is daarvan goed op de hoogte en wil onderzoeken of een gewijzigd Circusdecreet ook financiële ruimte kan maken voor circusateliers.

Voortgezette opleiding

Het succes van de circusateliers vertaalt zich ook in een goede doorstroom naar circushogescholen. Het merendeel van de subsidies die voor een voortgezette opleiding worden toegekend, gaat naar jongeren die na hun secundair onderwijs de weg naar een circushogeschool vinden en gemiddeld twintig jaar oud zijn. Maar ook professionele artiesten kunnen zich bijscholen of specialiseren en daarvoor een financiële tussenkomst aanvragen. We merken de laatste twee jaar een lichte verschuiving van hoofdzakelijk bacheloropleidingen naar een combinatie van bacheloropleidingen en meer specifieke opleidingen: een gevolg van de evolutie van het circusveld. Getuige daarvan is de ondersteuning in 2016 van twee Vlamingen voor een opleiding tot circusdramaturgie, een samenwerking tussen Centre national des arts du cirque (Frankrijk) en Ecole Supérieure des Arts du

Cirque (Brussel), en een technische opleiding voor 'rigging'. Deze opleidingen tonen aan dat het veld zich ontwikkelt en professionaliseert, waarbij aandacht gaat naar het bestuderen en toepassen van processen en naar veiligheid.

Bijna 35% van de gesubsidieerde studenten duikt later ook op in een creatiedossier: zij werden dus zelf circusmakers en bleven dus actief in het circus. De goesting en gedrevenheid van circusartiesten is vaak sterker dan de financiële realiteit dat er met circus weinig geld te verdienen valt. Verder valt op dat vooral mannen kiezen voor een circusopleiding.

De subsidie is een tussenkomst tot maximum 80% van reis-, verblijf- en studiekosten. De reiskosten liggen doorgaans niet zo hoog omdat de meeste gesubsidieerde studenten naar de buurlanden Nederland en Frankrijk trekken. Na Nederland en Frankrijk, met over de jaren heen respectievelijk 27 en 10 unieke gesubsidieerde studenten, volgen Canada (2), Zweden (2), Spanje (2), Italië (1), Denemarken (1), Rusland (1), Oekraïne (1), Slovakije (1). In de laatste gevallen gaat het vaak om zeer gespecialiseerde, doorgedreven opleidingen voor professionele artiesten die al een weg hebben afgelegd. De opleidingen die in Nederland en Frankrijk gevolgd worden, zijn vaak maar niet uitsluitend bacheloropleidingen. De meeste studenten gaan dus naar Nederland met name naar de hogescholen Codarts in Rotterdam of ACaPA in Tilburg.

De voorbije jaren was het circusbudget ontoereikend om het decretaal bepaalde maximum voor subsidiëring van voortgezette opleidingen toe te kennen, met 2017 als dieptepunt.

Opleiding tot docent

De gemiddelde leeftijd ligt duidelijk hoger dan die bij de voortgezette opleiding. Het gaat hier om studenten of artiesten die al een andere (circus)opleiding hebben gevolgd en bijkomend kiezen voor een pedagogische opleiding. De vaakst gesubsidieerde opleiding is die van de Ecole de Cirque de Bruxelles. De subsidie is een tussenkomst van maximaal 50% van het inschrijvingsgeld. Deze opleiding kent meerdere drempels:

- hoog inschrijvingsgeld
- niet erkende opleiding en dus geen erkend diploma
- voltijdse opleiding gedurende een volledig schooljaar.

Daarnaast subsidieerden we (voorlopig eenmalig in 2016) een kortlopende opleiding tot docent sociaal circus (8 Vlamingen), een samenwerking tussen het Vlaamse (Circuscentrum) en Nederlandse (Circomundo) netwerk van circusateliers, die vanuit een zeer grote nood ontstaan is.

In totaal subsidieerden we de opleiding van 26 studenten in de periode 2009-2017.

Creatie

Circusmakers voeden de sector en tekenen hem uit met artistieke visie en artistiek onderzoek. Hun producties vullen festivals en cultuurcentra: zonder creaties geen boekingen, geen voorstellingen en geen publiek.

Het Circusdecreet voorziet vandaag subsidies voor zowel organisaties als individuele makers. Voor deze laatste groep geldt een maximum van 5.000 euro per project. Het gaat vaak om beginnende artiesten die net afgestudeerd zijn, zich wagen aan een eerste eigen bescheiden project als professioneel kunstenaar, maar nog geen structuur hebben opgericht. Van de 78 gesubsidieerde creaties over de periode 2009-2017 waren er 7 van natuurlijke personen.

Er gaan de laatste jaren beduidend meer subsidies naar creatie dan in de eerste jaren van het Circusdecreet. Die tendens heeft een dubbele verklaring:

- de visie van de commissie, die door het beleid gevolgd wordt: zij vindt creatie heel belangrijk en nam de verhouding tot andere hoofdstukken van het decreet (vooral festivals) onder de loep en kende de laatste jaren in verhouding meer subsidies toe aan creatie;
- de aandacht voor en daarmee samengaan de groei van circus in Vlaanderen met een stimulerend en faciliterend effect.

Het bedrag dat gemiddeld naar creatie gaat is laag in verhouding tot het totale circusbudget. Een combinatie van factoren kan dat verklaren:

- de financiële onzekerheid om een (grote) voorstelling te maken;
- de artistieke en administratieve onzekerheid om een dossier in te dienen;
- de realiteit van een klein en jong veld van makers;
- een circusvoorstelling kent een langer creatieproces;
- en met eenzelfde voorstelling wordt langer getoerd in vergelijking met andere kunstvormen;

Grote projecten die de voorbije negen jaar minstens 50.000 euro creatiesubsidie ontvingen zijn:

- Collectif Malunés vzw
- Nationaal Circus van Vlaanderen vzw (Circus Ronaldo)
- Side-Show vzw
- Circus Marcel vzw

Organisatie circusfestival

Festivals die circus aanbieden kenden een groeiend succes in Vlaanderen. Door het publiek dat ze aantrekken en de speelkansen die ze bieden aan artiesten zijn ze een waardevol hoofdstuk in het Circusdecreet.

Binnen een budgettair moeilijke context is het voor de minister en de adviescommissie niet altijd even makkelijk om keuzes te maken bij de verdeling van het subsidiegeld over de verschillende hoofdstukken. Onvoldoende subsidiegeld toekennen aan creaties kan blokkerend werken maar evenzeer heeft de spreiding voldoende financiële ondersteuning nodig om creaties een plek te bieden.

De festivals die tussen 2009 en 2017 gesubsidieerd werden liggen vrij goed verspreid over Vlaanderen: Menen, Brugge, Roeselare, Kortrijk, Gent, Aalst, Leuven, Antwerpen, Borgerhout, Wilrijk, Mol, Hasselt, Neerpelt.

Festivals nemen vaak ook een rol op als coproductent en dragen op die manier bij, al dan niet financieel, aan de creatie/het creatieproces van voorstellingen. Het 'al dan niet financieel' bijdragen aan creaties heeft te maken met de interpretatie die een festivalorganisator geeft aan het woord coproductie. De term coproductie dekt niet alleen de ondersteuning in cash geld, maar gaat vaak ook over het aanbieden van residentie, een 'pré-achat' van een voorstelling, het ter beschikking stellen van materiaal of ruimte, het geven van advies, enzovoort. Door dat verschil in interpretatie is het moeilijk om hierover duidelijke cijfers aan te reiken. In de brede betekenis kunnen we uitgaan van ongeveer 75.000 euro tot 100.000 euro per jaar aan creatieondersteuning vanwege gesubsidieerde festivalorganisatoren.

Internationale spreiding circusproductie

Vlaamse producties vinden de weg naar het buitenland. Door hiervoor ondersteuning te bieden, worden verplaatsingen, verloning voor repetitie- en reisdagen of het meenemen van een technicus financieel haalbaar. Ook speelplekken waar compagnieën verwacht worden zich (zo goed als) gratis te tonen aan een publiek van professionelen (de zogenaamde OFF-festivals) leiden tot subsidieaanvragen. Bij dit soort van onbetaalde spreiding, waarbij de kost op de subsidiërende overheid of op de eigen middelen van de betrokken compagnie wordt verhaald, kan men zich terecht vragen stellen bij de ethiek van de betrokken (buitenlandse) organisatoren. Compagnieën trekken er echter graag heen om er opgepikt te worden en hun voorstelling aan de man te brengen. Vlaamse voorstellingen die met subsidies naar het buitenland trokken, bleven vooral in Europa, met Frankrijk als winnaar. Dat is niet verwonderlijk, omdat Frankrijk een aantal belangrijke en welgekende festivals organiseert voor circus en al veel vroeger dan Vlaanderen een nieuw circusbeleid introduceerde. Na Frankrijk trekken voorstellingen met spreidingssubsidies vooral naar het Verenigd Koninkrijk, Spanje, Nederland en Duitsland. Verder ook nog naar Oostenrijk, Denemarken, Noorwegen, Portugal, Zweden, Zwitserland en eenmalig Letland, Italië en Slowakije. Buiten Europa gaat het om subsidies voor optredens van compagnieën in Mexico (2) en Brazilië (1).

Nomadische tournee

Onder dit luik vallen

- circussen die het hele jaar door, op een korte winterstop na, in verschillende steden en gemeenten in Vlaanderen optreden in eigen beheer
- circussen die met hun eigen infrastructuur voorstellingen aanbieden aan programmatoren van cultuurcentra of festivalorganisatoren en daarvoor een uitkoopsovereenkomst afsluiten.

Beide groepen zijn klein in aantal en dat heeft alles te maken met de hoge vaste kosten en zware investeringen die eigen zijn aan de manier waarop deze circussen zich organiseren, zoals tenten, een wagenpark of mankracht.

Het Circusdecreet zal ook na de aanpassing ondersteuning blijven voorzien voor circussen die het nomadische aspect koesteren en hoog in het vaandel dragen.

De meer traditionele circussen geven de 'stiel' nog steeds door van ouder op kind. Daarnaast zien we ook dat een nieuwe generatie kinderen die in het circus geboren zijn, zich verder bekwamen in circusateliers en -hogescholen.

Opvallend is ook dat sommige jongeren die in hogescholen zijn opgeleid zijn en niet opgegroeid zijn in een circusfamilie, de drang voelen om een tent aan te kopen en als een collectief samen te leven en te werken ondanks het financiële risico.

Promotieprojecten

Deze projectondersteuning is bedoeld om het Vlaamse circus(beleid) te promoten en onder de aandacht te brengen. Er zijn een aantal verklaringen voor het beperkte bedrag dat de voorbije jaren naar promotieprojecten ging:

- Het decreet legt een maximum van twee projecten per jaar op.
- Deze projecten vielen vaak als eerste uit de boot wanneer het circusbudget niet toereikend was.
- De grootste rol voor de promotie van het Vlaamse circus is weggelegd voor het Circuscentrum.

Als belangrijkste promotieprojecten kenden we de Extreme Convention (een internationaal trainingstreffen voor jong en minder jong, voor ervaren en minder ervaren artiesten) van het Antwerpse atelier Ell Circo D'ell Fuego vzw en twee publicaties, met name een boek over de geschiedenis van de Belgische goochelkunst van Duif is Dood bvba en een onderzoek van Not Standing vzw rond creatieprocessen van circusproducties.

Circuscentrum

Het Circuscentrum heeft de opdracht om het Vlaamse circus(beleid) te bevorderen, ondersteunen en promoten en ontvangt daarvoor een jaarlijkse werkingssubsidie.

Het Circuscentrum is de enige organisatie die onder het Circusdecreet een werkingssubsidie ontvangt op basis van een vijfjarig beleidsplan. De opdracht van het Circuscentrum is bepaald in het Circusdecreet en wordt elk jaar geconcretiseerd via de voortgangsrapportage. Over de periode 2009-2018 werd de subsidie niet verhoogd; besparingsjaren zorgden er zelfs voor dat de subsidie in 2018 nog steeds onder het niveau van de startsubsidie in 2009 ligt. Enkel indexeringen zorgden voor een licht herstel na de besparingen van 2010 en 2011.

Het Circuscentrum schuift ongeveer 10% van zijn jaarlijkse subsidie door naar de ateliers, wat we in onze toelichting bij de circusateliers al aangaven.

Het Circuscentrum neemt zeer diverse rollen op en investeert ook in Vlaamse creaties. Het percentage van 2,6% (een gemiddelde over de periode 2009-2016) dat vermeld wordt in de infografie, dekt alleen de creatieondersteuning aan productiegroepen die behoren tot de circusateliers. Daarnaast zet Circuscentrum onrechtstreeks nog veel meer in op de ondersteuning van nieuwe creaties via

initiatieven als coaching weekends, partnerschap in CircusNext, Smells Like Circus, het jaarboek voor programmatoren of masterclasses voor artiesten. Het Circuscentrum faciliteert ook jaarlijks een vijftiental creaties in De Expeditie in Gent.

Onderling verband subsidieelijken

Opleiding versus Atelier

Jongeren die een voortgezette opleiding volgen, zetten bijna altijd hun eerste circusstappen in een atelier. Na de voortgezette opleiding gaan ze vaak aan de slag als professioneel artiest en niet zelden combineren ze hun werk als artiest (uitvoerend en/of creërend) met lesgeven. Toch legt de infografiek geen verband tussen voortgezette opleiding en circusatelier omdat laatstgenoemde tot vandaag geen link heeft met subsidiëring binnen het Circusdecreet.

Een docentenopleiding zorgt voor een terugstroom naar de ateliers, die een grote nood hebben aan goed opgeleide pedagogische profielen om hun groeiend aantal leden op te vangen en om beginnende lesgevers bij te staan. Ook hier zien we geen pijl van docentenopleiding naar circusatelier, want die link valt opnieuw buiten onze gesubsidieerde scope.

Artiesten die omwille van leeftijd of blessures niet meer optreden, kunnen nog een mooie toekomst uitbouwen als circusdocent, regisseur of coach.

Opleiding versus Creatie

Artiesten die gesubsidieerd werden voor een voortgezette opleiding, zien we vaak terug in creatiedossiers. Dat is zelden het geval voor iemand die een gesubsidieerde opleiding tot docent volgde en logischerwijze eerder voor een pedagogische toekomst kiest dan voor een toekomst als maker of performer.

Heel uitzonderlijk duiken artiesten die alleen geschoold zijn in een atelier (en zich op eigen houtje verder bekwaamden, de zogenaamde selfmade artiesten) op in een gesubsidieerde creatie. Meestal fungeren deze artiesten binnen een niet-beroepsmatige context.

Bijna 35% van de gesubsidieerde studenten voor voortgezette opleidingen zien we later terug in gesubsidieerde creaties als maker. Dat percentage is opmerkelijk, vooral omdat artiesten ook kunnen kiezen voor een carrière als uitvoerder en geen nood voelen om een eigen artistiek product te creëren. De investering in opleiding zorgt voor een output waarvan een groot deel opnieuw binnen het circus wordt besteed en benut.

Creatie versus Festivals

Creaties stromen door naar festivals, wat goed is, want de speelplekken op festivals zijn voor de circusartiesten zeer belangrijk om de investering in hun creaties zo goed mogelijk terug te verdienen. Er wordt vandaag ook meer en meer opgetreden in cultuur- en kunstencentra, die eveneens interessante partners zijn voor circus. De programmatie in die instellingen valt echter buiten onze scope (beperkt tot het Circusdecreet) en komt hier niet aan bod.

Creatie versus Internationale spreiding

Circuscompagnieën die gesubsidieerd werden voor een nieuwe creatie, dienen nadien vaak ook een dossier in voor de ondersteuning van buitenlandse spreiding. Bijna alle organisaties die tussen 2009 en 2017 een subsidie ontvingen voor internationale spreiding, kregen ook een subsidie voor een nieuwe creatie. Het is niet altijd met die nieuwe creatie dat men gesubsidieerd naar het buitenland trok. Vaak trok men ook naar het buitenland met een bestaande voorstelling waarvoor men niet noodzakelijksubsidies had gekregen. Vooral de eerste jaren van het Circusdecreet is dat vrij logisch, omdat de producties dateerden van vóór het Circusdecreet.

Circusartiesten toeren ook langer met een voorstelling in vergelijking met bijvoorbeeld theatergezelschappen, net zoals creatieprocessen voor circus doorgaans ook meer tijd in beslag nemen dan voor theater. Een voorstelling terugverdienen, ook al is ze een succes, is allerminst evident. Een voorstelling lang kunnen spreiden in binnen- en buitenland is dus een goede zaak. In het beste geval kunnen circusartiesten toeren met een bestaande voorstelling en daaraan middelen overhouden voor een nieuwe creatie. Een goede circusvoorstelling wordt meestal ook beter met de tijd, het zou zonde zijn die tijd niet te nemen of te gunnen.

Creatie versus Nomadische tournee

Uiteraard komt creatie ook voor bij de nomadische circussen: zonder voorstelling, geen tournee. Traditionele circussen die rondtrekken van gemeente naar gemeente in eigen beheer werden de voorbije jaren enkel voor een nomadische tournee gesubsidieerd. Andere tentcircussen die toeren in Vlaanderen werden zowel voor creatie als spreiding gesubsidieerd.

Circuscentrum versus de rest

De band tussen het Circuscentrum en de andere subsidielijken werd al toegelicht onder de rubriek 'Circuscentrum'. Het spreekt voor zich dat het Circuscentrum als koepelorganisatie met het hele veld en dus ook met alle subsidielijken een relatie heeft.

Meer informatie nodig of vragen bij de infografiek?

Machteld De Smedt

02 553 41 94

machteld.desmedt@cjsm.vlaanderen.be